

РЕЦЕНЗИЯ

от доц. д-р Деница Георгиева Топчийска

Департамент „Право“ на Нов български университет

Научна специалност: доцент в област на висше образование 3.Социални, стопански и правни науки, професионално направление 3.6. Право (теория на държавата и правото)

относно дисертационния труд на Вероника Самуилова Дойчинова

на тема: **„Миграционните процеси в контекста на теорията за правната система“**

представен за присъждане на образователната и научна степен „доктор“ по научна област 3. “Социални, стопански и правни науки”, професионално направление 3.6. “Право”, научна специалност/докторска програма „Теория на държавата и правото“ в Юридическия факултет на Пловдивския университет „Паисий Хилендарски“

Основание за представяне на рецензията: участие в състава на научното жури за защита на дисертационен труд, сформирано със Заповед № РД-21-1532 от 20.07.2023 г. на Ректора на ПУ.

Уважаеми членове на научното жури,

Като член на научното жури, определено със Заповед № РД-21-1532 от 20.07.2023 г. на Ректора на ПУ за оценяване на дисертационния труд със заглавие „Миграционните процеси в контекста на теорията за правната система“ на Вероника Самуилова Дойчинова от катедра „Теория и история на правото“ на ЮФ на ПУ, представям рецензия, изготвена на основание чл. 10, ал. 1 от Закона за развитието на академичния състав на Република България (ЗРАСРБ), чл. 32, ал. 1 от Правилника за прилагане на Закона за развитието на академичния състав на Република България (ППЗРАСРБ).

В съответствие с изискванията на ЗРАСРБ и ППЗРАСРБ за придобиване на научна степен „доктор“ пред научното жури кандидатът е представил дисертационен труд и 5 научни публикации на български език. Дисертационният труд съответства на формалните изисквания, предвидени в чл. 27, ал. 2 от ППЗРАСРБ.

1. Информация за дисертанта

Вероника Дойчинова е придобила ОКС „магистър“ по специалност „Право“ в Правно-историческия факултет на Югозападния университет „Неофит Рилски“ през 2012 г. Като докторант в катедра „Теория и история на правото“ на ЮФ на ПУ, тя е отчислена с право на защита на 1.08.2022 г. По реда на чл. 34, ал. 1 от ПАСПУ дисертационният труд на Вероника Дойчинова на тема „Миграционните процеси в контекста на теорията за правната система“ е представен и обсъден на заседание на катедра „Теория и история на правото“ на ЮФ на ПУ, проведено на 4.7.2023 г. Катедреният съвет е взел положително решение за готовността за публична защита на представения дисертационен труд и го е допуснал до публична защита. В протокола от заседанието е посочено, че докторантът е изпълнил минималните национални изисквания в съответствие с чл. 9, ал. 2 от ЗРАСРБ и приложението към чл. 1а от ППЗРАСРБ.

Вероника Дойчинова е работила като инспектор по разкриването на престъпления и извършване на предварителна проверка по реда на ЗМВР. В периода от 2011 г. до 2013 г. работата ѝ е насочена към осъществяването на сътрудничество по проекти и обмен на добри практики между българските и френските полицейски служби. От 2013 г. до момента Вероника Дойчинова работи като разследващ полицай по разкриването на престъпления, свързани с нарушаването на граничния режим. Участвала е в семинари и конференции в областта на миграцията и прилагането на българското и европейското законодателство.

В рамките на настоящата процедура за публична защита пред научно жури Вероника Дойчинова е представила необходимите материали: дисертационен труд, автореферат, автобиография и информация за научните приноси на автора, 5 публикации по темата на дисертационния труд. Към дисертацията е приложена декларация за оригиналност и достоверност във връзка с провеждането на процедурата за придобиване на ОНС „доктор“.

2. Обща характеристика на представения дисертационен труд.

Дисертационният труд на тема „Миграционните процеси в контекста на теорията за правната система“ е в обем от 243 страници. Структурата на дисертационния труд обхваща увод, три глави, заключение и библиография на кирилица и латиница (76 заглавия на кирилица, 39 заглавия на латиница). При разработването на дисертационния

труд е използвана също така практика на Конституционния съд на РБ и Европейския съд по правата на човека (ЕСПЧ), както и интернет ресурси, които са посочени в библиографията към дисертационния труд. Използваните източници са достатъчно, за да бъдат предпоставка за комплексно и аргументирано академично изследване.

В увода на дисертационния труд убедително се обосновава актуалността на научното изследване с оглед значимостта на миграционните процеси в началото на 21 век, както и недостатъците на действащото законодателството в областта миграцията, което е предпоставка за неефективност на правната система. Във връзка с решаването на поставения проблем ясно и точно са формулирани предмета, обекта, целите и задачите на дисертационния труд в областта на общата теория на правото. Основна цел на дисертационния труд е да се определят миграционните процеси като социален фактор, който влияе върху развитието на правните системи и взаимодействието между тях, както и да се проследи връзката на миграцията като социално явление с елементите на правната система. С оглед на поставената цел са дефинирани конкретни задачи, към решаването на които са насочени отделните глави на изследването.

При разработването на дисертационния труд дисертантът е използвал нормативен, правносоциологически, сравнително-правен и системен подход, които дават възможност за комплексно изследване на поставения проблем и достигане на обосновани заключения от гледна точка на общата теория на правото. Използвани са формално-логически методи на изследване, като формулираните изводи са базирани преди всичко на индуктивния и дедуктивния метод. Използваната методология отговаря на спецификите на общотеоретичните изследвания и е предпоставка за валидни общотеоретични заключения относно взаимодействието между правните системи във връзка с миграцията.

В първата глава на дисертационния труд авторът си поставя за цел да анализира взаимодействието между миграцията, като социален фактор, и правото, като основен институт и елемент на обществената система, заедно с икономиката, политиката, културата и традициите. В основата на анализа са поставени общотеоретичните модели за валидност и функционалност на правните системи, като от гледна точка на общата теория на правото изследването е насочено в две основни посоки. От една страна, се анализират критериите за идентифициране (валидност) на правната система в контекста на миграционните процеси, които стават основа за пренос на правна култура и традиции.

От друга страна, авторът изследва въпроса за социалната ефективност на правото по отношение на регулирането на обществените отношения, резултат от миграцията (функционалност на правната система). С оглед на това в дисертационния труд са изследвани теоретичните възгледи за правната система, които обосновават нейната валидност чрез функционалността и ефикасността на правото. В процеса на анализа авторът насочва вниманието си както върху правната система като цяло, така и върху нейните отделни елементи, с цел да изследва влиянието на миграционните процеси върху тях.

Представеният в дисертационния труд анализ се основа на широк кръг теоретични възгледи в рамките на ранния, класическия и съвременния правен позитивизъм и нормативизма. Анализирани са теорията на Джон Остин, представител на ранния позитивизъм, като вниманието е насочено към неговите възгледи относно статута на чужденеца в обществото. Подробно е изследвана и теорията на Венелин Ганев за правото, като система от социологически и нормативни елементи. Акцентът е поставен върху неговите възгледи относно правната санкция, като проявление на държавната принуда в правото. Дисертантът възприема тезата, че навременната и адекватна правна санкция е признак за ефикасност на правната система, с което трябва да бъдат съобразени измененията в миграционното законодателство.

В контекста на правния нормативизъм, авторът насочва вниманието си към теорията за правото на Ханс Келзен, която е съпоставена с теоретичните възгледи на Дж. Раз относно критериите за съществуването и валидността на правната система. В контекста на теорията на Джон Ролс, дисертантът извежда и акцентира върху тезата за миграцията като преносител на правна култура и дори на правна система, която фактически се установява като част от друга правна система. Като представители на съвременния позитивизъм, авторът анализира и съпоставя теориите на Х. Харт, Дж. Раз и Росен Ташев. Дисертантът акцентира върху ролята на юрисдикциите (правораздавателните органи) с оглед идентифицирането на правните системи и обръща внимание върху тяхната съществена роля при формирането на онази част от правната система, която съдържа нормативност по отношение на чужденците и мигрантите (напр. съдебната практика на Европейския съд по правата на човека (ЕСПЧ)).

Авторът приема, че по отношение на миграцията функционалността на правната система трябва да бъде обсъдена в две насоки: 1/ с оглед реализиране целта на законите,

и 2/ по отношение защитата правата на мигрантите. За да постигане целите на изследването, авторът се опитва да дефинира и разграничи понятията ефективност и ефикасност на правната система. Възприето разбирането, че ефективността (възможността на правото да изпълнява своите функции) се изразява в социалната ефикасност на правната система или възможността на правната система да отговори на нуждите на обществото, включително и по отношение на миграцията.

В първата глава дисертантът анализира също така определени теории за структурата на правната система, като насочва внимание към миграцията като социален фактор, който оказва влияние върху развитието правната система като цяло и на нейните елементи по отделно. При анализа на теорията на Д. Вълчев, авторът възприема тезата, че непосредствената среда, в която се развива правото оказва влияние както върху процеса на неговото развитие, така и моделира неговата същност и насоченост. Представена е и теорията на Никлас Луман, като е акцентирано върху неговия възглед за правото не като система от правни норми, а като система от понятия, въз основа на която логично изследването е насочено по нататък към дефиниране на някои основни понятия в областта на миграционното право.

Тезата, възприета от дисертанта за правната система, като динамично хетерогенно единство, е изведена и обоснова чрез анализ на теоретичните възгледи на автори, сред които Ван де Керхов и Ф. Ост, Д. Радев, Л. Дачев и Росен Ташев. В контекста на теорията за структурата на правната система, дисертантът обосновава тезата относно необходимостта от обособяване на правен отрасъл (с по-тесен обхват от административното право и по-широк от бежанското право), който да регулира отношенията, свързани с миграционните процеси, и да допринесе за яснота и непротиворечивост на законодателството в съответната област.

По отношение на функциите на правната система, авторът посочва, че в областта на миграцията най-съществено значение имат регулативната и интеграционната функция на правото. Подчертава се ролята на правото като инструмент, чрез който се избягват и решават социални конфликти, доколкото миграцията може да бъде разгледана не само като социално явление, а дори като социален конфликт. В тази връзка дисертантът отбелязва, че в контекста на съвременните миграционните процеси в Европа са налице два важни въпроса - за ограничаване на миграционния поток към Европа, както и за интеграцията на мигрантите към европейския правен ред.

Друг актуален проблем, изследван от дисертанта в първата глава на дисертационния труд, е свързан с правния плурализъм, който се дефинира като съвместно съществуване на няколко правни системи на една територия и се утвърждава като правен феномен в периода на глобализация. В този контекст авторът насочва вниманието към взаимодействието между националното право, правото на ЕС и международното право при регулирането на отношенията, свързани с миграцията. С основание е засегнат въпросът, че мигрантите стават носители на своето право, правна традиция и култура в новото общество, където се установяват, което при противоречие с установения правен ред може да породи напрежение. Дисертантът подчертава необходимостта от взаимодействие между различните правни системи, което се явява предпоставка за стабилността на регулирането в областта на миграцията в дългосрочен план.

Втората глава на дисертационния труд си поставя за цел да анализира миграционните процеси като социален фактор, който оказва въздействие върху развитието на правните системи. В този контекст се анализират историческите, социалните, политическите и икономическите аспекти на миграцията. В началото на **втората глава** е направен правноисторически анализ на въздействието на миграционните процеси върху правните системи в три основни исторически периода: по време на Римската империя, в следствие на Великото преселение на народите и след военните конфликти през XIX-XX век. Направени са обосновани изводи, че, от една страна, миграционните процеси водят до развитие и усъвършенстване на правните системи с оглед необходимостта те да се адаптират и ефективно да регулират новите обществени отношения. От друга страна, миграцията става предпоставка за разпространението на правната култура и опит в други региони на света.

Значителна част от глава втора е посветена на определянето на същността, причините и последиците на миграционните процеси в Европа. В процеса на анализа и представената проблематика авторът успешно успява да дефинира от гледна точка на правото понятията миграция, мигрант, икономически мигрант, нелегален мигрант, като е направено разграничение между понятията мигрант и бежанец. Понятията са разработени в контекста на правнотеоретичните заключения относно правните системи, да които е достигнал авторът в първата глава.

Във втората глава дисертантът също така допълнително аргументира своята теза за необходимостта от обособяване на отделен отрасъл миграционно право в рамките на правната система, като посочва, че такъв отрасъл вече се обособява в правото на ЕС и съответно има своето място и в националната ни правна система.

Третата глава е насочена към анализ на правата на мигрантите - тяхното обосноваване и защита в правните системи. Дисертантът възприема идеята за правата на човека като естествени права, произтичащи от биосоциалната същност на личността, които са тясно свързани с идеите Просвещението - хуманизъм, либерализъм и индивидуализъм. Последователно, коректно и в пълнота авторът анализира правните механизми за защита на правата на мигрантите в международното право, правото на ЕС и българската национална правна система. Дисертантът посочва, че правата на мигрантите могат да бъдат разгледани в три основни аспекта. Първо, всички основни права, произтичащи от човешката природа на индивида, се признават и се гарантират за мигрантите в международното право, правото на ЕС и вътрешното право. Второ, мигрантите притежават права, които са свързани със статута на чужденците в рамките на националното право, пряко свързани с института на гражданството. На трето място, докторантът посочва, че международните стандарти за правата на човека и хуманността, характерна за модерното общество, налагат въвеждането на особена закрила за мигрантите, когато те отговарят на определени критерии за уязвима група лица. В раздел втори на третата глава, подробно са разгледани правата и задълженията на мигрантите.

Специален интерес в дисертационния труд представлява последния раздел от глава трета, който насочва вниманието към конкретни теоретични и практико-приложни въпроси на защитата на правата на мигрантите, свързани с регулирането на миграционните потоци в Европа, които са относими за целия свят. Така например, дисертантът посочва, че действащият към момента правен механизъм включва правна регламентация на първоначалните действия в работата с нелегални мигранти, но не регламентира тяхното пребиваване на съответната територия. На основата на направения анализ авторът достига до заключението, че нерешените миграционни въпроси предизвикват международни политически противоречия и се превръщат в един от факторите, които застрашават стабилността на международните отношения. Посочва се необходимостта от по-голяма ангажираност от страна на отделните държави с оглед осигуряването на равнопоставеност пред закона и гарантиране правата на мигрантите.

В дисертационния труд е направено е задълбочено изследване на съдебната практика на ЕСПЧ И СЕС в областта защита на правата на мигрантите, като са разгледани проблеми при прилагането на европейското и националното законодателство. Направени са изводи относно нарушенията на правата на човека на мигрантите, които са нарушенията на международното хуманитарно право и се изразяват в забрана за връщане, отблъскване и насилствени нападения срещу мигранти, произволно и безсрочно задържане при нечовешки условия, експлоатация, изтезания и други форми на малтретиране. Основен извод от изследването на дисертанта е, че защитата на правата на мигрантите може да се разглежда като показател за ефективност на правната система с оглед на модерната представа за право и правозащитната функция на държавата.

В **заключението** коректно са представени в резюме аргументираните научни тези и са изложени научни приноси.

3. Оценка на научните и на научно-приложните резултати

Научните резултати са в посока на обогатяване на теорията на правото и също така до голяма степен биха подпомогнали развитието на законодателството, насочено към регулиране на миграционните процеси. От гледна точка на правната теория, научните резултати са свързани с анализа на конкретен значим социален проблем в контекста на Теорията за правната система, както и нейното обогатяване през аспекта на конкретно възникнали проблеми в областта на миграцията. За разработването на дисертационния труд дисертантът е използвал нормативен, правносоциологически, сравнително-правен и системен подход и успешно е приложил формални-логическите методи. Трудът е ориентиран към дискусия за значението на правно-философски проблеми, значими за развитието на теорията на правото.

4. Научни приноси и практико-приложни приноси

Представеният дисертационен труд съдържа редица научни приноси.

Научен принос в областта на правната теория представляват заключенията, до които достига дисертантът, по отношение на критериите за валидност и функционалност на правната система в контекста на проблема за миграцията и миграционните процеси. Поставянето на Теорията за правната система в основната на осмислянето на проблемите, свързани с правното регулиране на миграцията в съвременното общество,

дава възможност да се достигне до заключения, които, от една страна, са значими с оглед на усъвършенстване на правната рамка в съответна област и подобряване на ефективността на правната система. От друга страна, използваният подход в дисертационния труд е предпоставка абстрактните модели на правната теория, анализирани и съпоставени в контекста на значими съвременни социални проблеми, да бъдат обогатени и актуализирани. В този смисъл научен принос за правната теория представляват изводите на дисертанта, свързани с дефиниране на функционалността на правната система, както и определяне и разграничаване на стандартите за нейната ефективност и ефикасност.

Приносен момент в дисертационния труд представлява използването комплексна методология (нормативен, правносоциологически, сравнително-правен и системен подход) при анализа на въздействието на миграцията, като социален фактор, върху правната система. Използваната методология е предпоставка за по-богата аргументация на представените научни тези, както и пълнота и обективност на изследването.

Като научен принос на дисертационния труд трябва да бъде посочен детайлният анализ на взаимодействието между правото и другите социални институти (политика, икономика, култура) в контекста на съвременните миграционни процеси. Направеният анализ е необходимо условие за обогатяване на теоретичните възгледи за правната система и позволява достигането на изводи относно нейното развитие. Използваният правносоциологически подход дава възможност на автора да достигне до обосновано заключение, че тъй като миграционните процеси са предпоставка за конфликт между ценности и идеали, те могат да доведат до конфликт на правни системи. В този смисъл развитието на отделната правна система е поставено на изпитание, тъй като нейната институционалност, трайност и хомогенност се нарушават.

Научен принос в контекста на теорията за правната система представлява също така аргументираната от автора позиция в посока на обособяването на миграционното право като самостоятелен отрасъл, както и поставената основна тема за социалната ефективност на правото, разгледана като елемент на правозащитната функция на държавата. Следва да бъде подкрепена идеята на дисертанта за обособяването на правата на мигрантите на основни и специални с оглед на хуманитарните въпроси, които възникват в резултат на миграционните процеси.

Практико-приложен характер имат конкретно направените препоръки за развитие на понятийния апарат и по-специално за дефиниране на понятията миграционен процес, миграция, мигрант, икономически мигрант, незаконен мигрант, както и за усъвършенстване на националното ни законодателство в областта на миграционното право.

Посочените научни приноси са авторова заслуга. Използваната литература е цитирана коректно.

5. Оценка на публикациите по темата на дисертацията

Дисертантът представя пет публикации, свързани с темата на дисертационния труд. Всички статии са публикувани в научни издания, специализирани в областта на правото. Публикациите показват интереса на автора към разглежданата в дисертационния труд тематика, както и неговата способност за научна дискусия.

6. Оценка на автореферата

В рамките на процедурата е представен Автореферат на дисертационния труд в обем от 33 страници, в който са изложени структурата, съдържанието и основните научни достижения. Направена е характеристика на дисертационния труд и са посочени научните приноси. Авторефератът коректно отразява съдържанието на представения дисертационен труд.

7. Препоръки

С оглед на научните приноси на представения дисертационен труд, бих препоръчала неговото публикуване след допълнителна редакция, която да даде възможност за по-ясно и синтезирано изразяване на изложените научни тези и идеи.

8. Заключение

Дисертационният труд „Миграционните процеси в контекста на теорията за правната система” съдържа научни и научно-приложни резултати, които представляват оригинален принос в науката и отговаря на изискванията на чл. 6, ал. 3 от ЗРАСРБ, чл. 27, ал. 2 от ППЗРАСРБ. Постигнатите научни приноси показват, че Вероника Самуилова Дойчинова притежава задълбочени теоретични знания и способност за самостоятелно теоретично мислене, необходими по научна специалност „Теория на държавата и

правото“. Дисертантът отговаря на изискванията на чл. 6, ал. 1 от ЗРАСРБ и чл. 24-26 от ППЗРАСРБ.

На основание чл. 10, ал. 1 от ЗРАСРБ и чл. 32, ал. 1 от ППЗРАСРБ, давам своята положителна оценка за представения дисертационен труд.

Предлагам на научно жури да присъди образователната и научна степен „доктор“ на Вероника Самуилова Дойчинова в област на висше образование 3. “Социални, стопански и правни науки”, професионално направление 3.6. “Право”, научна специалност/докторска програма „Теория на държавата и правото“.

01.10.2023 г.

Рецензент:

гр. София

доц. д-р Деница Топчийска